

NÉPÜNK ÉS NYELVÜNK

KÖZÉRDEKŰ FOLYÓIRAT

VIII. ÉVF.

1936. DECEMBER.

12. FÜZET

Pseudogallica

Y. H. Toivonen, ismert finn nyelvész, a Nyelvtudományi Közleményeknek legutóbbi (1936) Budenz-émlékkötetében közzétett cikkében („Zur Geschichte einiger ungarischer Wörter“) egyebek között megemlékszik a magyar *öreg* szóról is. Kimutatja, hogy nem szükséges ezen szavunkat Gomboczcal okvetlenül bolgártörök eredetűnek tartanunk, annak ellenére sem, hogy ezen etimológia hangtanilag és jelentésileg is kifogástalannak látszik, mert a magyar szó az urali nyelvekből ép oly kifogástalanul megmagyarázható. Fejtegetéseihez azt a megjegyzést fűzi, hogy a magyar *öreg* szó esete jó példa lehet azon nehézségekre nézve, amelyekkel az etimológiai kutatásnak küzdenie kell. A nyelvileg és jelentésileg kifogástalan etimológiai magyarázat ugyanis szavai szerint nem szükségképen helyes is, még abban az esetben sem, ha más magyarázati lehetőség nem kínálkozik is. Erre az alapigazságra — teszi hozzá Toivonen — az etimológusok nem mindig szoktak figyelemmel lenni. Hogy kikre gondolt Toivonen ezen megjegyzésénél, nem tudom; az azonban bizonyos, hogy szavai a magyar nyelvészetnek egy bizonyos, főleg pesti tudósok által képviselt irányára szérfelett találhatnak.

Különösen könnyű tévedni azonban az olyan esetekben, amikor csupán csak bizonyos etimológiákat szeretne valaki találni, másokat pedig kiküszöbölni, „eltüntetni“, vagyis amikor a tudományos vizsgálat irányának gyökerei tulajdonképp a kutató érzelmi világába nyúlnak le. — Hogy törökösödő tudósainknál ez így van, arra nézve semmi kétségünk nem lehet, hisz ezt már tulajdonképp maguk is több ízben — esetleg csak elszólásképp — kifejezésre juttatták. De talán így van ez azon tudósainknál is, akik újabban a gall hatás kimutatását erőltetik nyelvünkben, kulturánkban. Legalább is erre hajlandó az ember következtetni azokból a sokszor nagyon is elemi bálfogásokból, amelyek még egyes jelesebb tudósaink ilyen irányú munkáiban is jelentkeznek. Példaképp csak Melich Jánosnak „Latinbetűs helyesírásunk eredete“ című művére akarok emlékeztetni; amelyről itt volt alkalmunk kimutatni (NNy. VII. 1),

hogy botlásokon kívül, amelyek természetesen még a legkiválóbb tudósoknál is előfordulhatnak, olyan elemi hibák is akadnak benne, amelyek Melich Jánosnál semmiesetre sem fordulnának elő, ha csupán a hideg ész lett volna a kifejtett elmélet dajkája.

Annak illusztrálására, hogy a gall hatás kimutatásának erőltetése főleg Melich példaadása nyomán újabb nyelvészeti és néptudományi irodalmunkban szinte divattá lett, több hosszabb-rövidebb cikkre hivatkozhatnék. Ezek közül jelen alkalommal azonban csupán Bárczi Gézának „Óprovençal jövevényszavak a magyarban“ című dolgozatával kívánok foglalkozni, amely a Nyelvtud. Közleményeknek ugyanazon Budenz-*emlékkötetében* jelent meg, mint Toivonen idézett tanulmánya. Így a véletlen szeszélye folytán dolgozata nagyon érdekes illusztrációja lehetne Toivonen hivatkozott fejtegetéseinek, ha t. i. Bárczi etimológiai formailag kifogástalanok volnának. Akad nála ilyen etimológia is, de a legtöbbjük — sajnos — formailag is hibás. Az utóbbiak azonban annak a megvilágítására alkalmasak, hogy milyen erőszakolt az egész pesti gallológia, amelynek tanítása szerint a francia művelődési hatás Bárczi-val szólva „történelmünk egy bizonyos korszakában talán minden más idegen hatást felülmult“. Bárczi fejtegetéseivel már csak azért is szükségesnek látszik behatóbban foglalkozni, mert szerinte „ma már senki sem kételkedik, hogy ófrancia jövevényszavaink szép számmal vannak“. Így tehát féltő, hogy ezen a téren is, mivel ellenmondás nem jelentkezik, megismétlődik majd az őstörténeti és honfoglalástörténeti kutatásunkban jól megfigyelhető körbizonyítás archimedeszi csavara: a történészek majd a nyelvészeink „megállapításaira“ fognak hivatkozni fejtegetéseikben, nyelvészeink pedig majd szép kölcsönösséggel etimológiáikat a történészek elméleteivel fogják „igazolni“ és így tovább... Eddig ugyanis körülbelül így sikerült a nyelvész-történész együttműködés.

Az óprovençal művelődési hatás lehetőségét különben már Bárczi is némi történeti fejtegetéssel próbálja igazolni. Nagyon jellemzők már ezen megalapozás kifejezései is: A somogyvári apátságban „valószínűleg főleg délfrancia szerzetesek éltek;“ az esztérgomi királyi palota „Gerevich Tibor szíves szóbeli értesítése“ szerint „kétségtelenül (!) délfrancia építészre vall“. Bár egyelőre nem bizonyítható, de nagy valószínűséggel feltehető, hogy városaink... „Pais is azt gyantítja, hogy...“ „...szinte elképzelhetetlenek pro-

vençal kereskedők és iparosok nélkül...“ — Ezekből a kifejezésekből is nyilvánvaló, hogy ez bizony szinte mind csak levegő.

Lássuk ezek után az állítólagos óprovençal jövevényszavainkat. Elsőnek Bárcki az EtSz. nyomán a *dézma* szó régi **dézma** változatára hivatkozik, amely szerinté „teljes valószínűséggel“ provençal eredetűnek tekinthető. Itt Bárcki mindenestre összetéveszti a formális lehetőséget a valószínűség fogalmával. A „dézma“ fogalmával ugyanis őseink — amint ezt Szent István törvényei is tanúsítják — már a kereszténység első évtizedeiben megismerkedtek. Sőt azt is tudjuk, hogy a magyarok nem nagyon lelkesedtek az újmódi adó iránt; a Vataféle lázadás alkalmával ugyanis a nép haragja a krónika szerint a németeken, olaszokon és papokon kívül nem utolsó sorban a *dézma* szedők ellen irányult. Az pedig talán mégsem tehető fel, hogy óprovençal papok ismertették meg őseinket a kereszténységgel, vagy hogy ők szervezték volna meg hazánkban a keresztény egyházat. Az ilyen reáliák iránt azonban a nyelvi formák hűvösen előkelő világában élő pesti nyelvészeknek nincs érzékük, különösen, ha valami gall vagy török etimológia lehetőségéről van szó. De Bárcki figyelmét elkerülte az a körülmény is, hogy az EtSz. szerint is a dalmáciai horvátban megvan e szónak *dezma* változata. Vajjon ez a szó a dalmáciai horvátban ómagyar (ez utóbbit még az EtSz. sem állítja) vagy óprovençal vagy esetleg óolasz eredetű? És ha ezen horvát szóalak óolasz eredetű volna, akkor kérdeznünk kell, hogy miért nem származhatott volna ebben az esetben a magyar szó is például az olaszból. Az ugyanis bizonyos, hogy a magyar keresztény egyház megszervezésében olasz papoknak is volt szerepük. Ezen származtatási lehetőségre Bárcki csak annyit jegyez meg, hogy az olasz származtatás ellen az EtSz.-ban felhozottakon kívül további súlyos érveket is lehetne felhozni. Nagy kár volt ezeket elhallgatni; azt ugyanis könnyű megállapítani, hogy az EtSz. ellenérve semmit sem ér. Az EtSz. szerint ugyanis azért valószínűbb a francia származtatás (a provençalt is érti),¹ mert a francia alakok kétszótagúak, az olasz alakok pedig három szótagúak. Ez bizony a legsivárabb nyelvészeti formalizmus. A kétnyíltszótagos hangtörvény szerint ugyanis a feltételezendő ómagyar alak *-i*-je a 13.—15. századok között kiesett volna; a *dézma* szóra pedig a legrégebb adat az EtSz. szerint 1338-ból

¹ Bárcki azt kimutatja, hogy ófrancia eredetű a magyar szó semmiestre sem lehet.

való, így tehát ebben a korban e szónak esetleg már nem is lehetett volna háromszótagú alakja a magyarban.²

Bárcezi nem foglalkozik ezen szó **dézsma** alakváltoztatásával, amelyet az EtSz. magyar nyelvi fejleménynek mond, ami mindenestre elfogadhatatlan feltevés, mert a magyarban $z > \dot{z}$ hangváltozás nincs. A m. *dézsma* szóalak ellenében igenis lehet kaj-horvát eredetű (*dežma*), vagy pedig abból az olasz nyelvjárásból származott, amelyből a kaj-horvát szó is eredt.³ A délszláv nyelvek egyházi terminológiájában ugyanis van néhány olyan szó, amelyekben a \dot{z} in ultimo analysi latin *ci*, *ce* hangkapcsolatból származott. Ezek: *kaležb* (< lat. *calice-m*), *križb* (< lat. *cruce-m*). Valószínűleg azonban idetartozik a kaj-horvát és szlovén *jašprišt* 'esperes' szó is, amennyiben ennek a szónak az őse is latin *arcipresbyter* volt, amelynek egy bizonyos olasz nyelvjárási alakjából a délszláv szó **aržbprištō > aršprišt > ašprišt > jašprišt* fejlődéssel származhatott.⁴ És bizonyára idetartozik a kaj-horvát *dežma* ~ m. *dézsma* (< lat. *de-*

² A magyar és dalmáciai szóalak a friauli nyelvjárásból való. A mai friauli szóalak ugyanis *žezime*, amely nyilván korábbi **dezima*-ból származott. De ez az alakváltozat esetleg megvan más olasz nyelvjárásokban is. (A friauli szót Meyer-Lübke REW. nyomán idéztem.)

³ A horvát szó semmiesetre sem származhat az ófn. *dezemō*-ból, ahogy Berneker tanítja (Et. Wb. I. 189).

⁴ Ennyiben tehát Kniezsa István egy megjegyzésének figyelembe vételével (Nyelvtud. Közl. L. 196) módosítani kívánom régebbi felfogásomat (v. ö. Sz. Füz. I. 255). Egyebekben Kniezsa fejtegetéseit teljességgel nem értem; elismeri ugyanis, hogy a kajhorvát *jaš-* sem magyar *is*-ből, sem magyar *ēs*-ből nem származhatott, a horvát és szlovén *jašprišt* szóalakot mégis a magyar *esperes* szó (hibásan) feltételezett *is-* vagy *ēs-* kezdetű előzőjéből akarja származtatni, ami legalább is logikátlanság. — A továbbiakban megjegyzi, hogy a szerinte is feltételezhető velencei **arži-pristo* alak mindmáig nem került napfényre, „tehát ugyanazt a kifogást lehet ellene emelni, mint Moór szerint a magyar **prišt* ellen”. Erre a megjegyzésre azonban Kniezsát talán csak az ellenmondás ingere, illetve a többnyire hatásos argumentum ad hominem alkalmazásának lehetősége készítette. Hatásosnak látszó ellenérve azonban mitsem ér, mert hisz nyilvánvaló, hogy nem hasonló mennyiségeket vetett egybe. Óvelencei nyelvemlékek ugyanis nincsenek, tehát az **arži-prištō* semmikép elő nem kerülhetne, ellenben a magyar egyházi terminológiára nézve középkori emlékeinkben bőséges adatokkal rendelkezünk. Így tehát, ha lett volna „pap” jelentésű *prišt* szavunk, annak valami nyoma maradt volna (v. ö. pl. az Okl. Sz.-ban a *pap* szóra vonatkozó bőséges adatokat). Ezért fenntartom, hogy magyar *prišt* szó nem volt, és így a magyar **esperes** szó sem lehet elhomályosult magyar összetétel, hanem e szó igenis mint kész egyházi terminus került nyelvünkbe és pedig valószínűleg a (dél)szlávól. (< *ašprišt*), mert az egyházi méltóságokra vonatkozó terminológiánk szinte teljesen szláv eredetű (l. pl. *pap*, *érsek*, *apát*, és Melich ellenére *püspök* szavainkat). Formailag ugyan a m. *esperes* szó a feltételezhető óvelencei **aršprištō* szóalakból is származhatnék (> óm. **aršprištu*). Akinek ez kedvesebb, ám válassza ezt a variánst.

cima) is. — Az az olasz nyelvjárás, amelyből ezek a szóalakok származhattak, csak a velencei olasz lehetett, ennek mai ejtési sajátosságai ugyanis megengedik azt a feltevést, hogy az óvelenceiben is ilyen ejtés volt. (Hasonlóan a *kaležb* szóval kapcsolatban Berneker Et. Wb. I. 473).⁵

A kaj-horvát *dežma* szót különben Knieszsa fennebb idézett dolgozatában nem említi a kaj-horvát keresztény terminológia magyar elemei között. Nem tudom, ez annyit jelent-e, hogy velem együtt ő sem osztozik az EtSz. idevonatkozó véleményében, vagy ez a kihagyás csak egyszerű elnézésnek tulajdonítandó?

Hogy az állítólagos óprovençal jövevényszavakkal kapcsolatban Bärzsi miért szól bő részletességgel a **zománc** szavunkról is, azt nehezen lehet megérteni. Mert bármennyire valószínűnek látszanék is „tárgytörténeti“ szempontból Bärzsi elfogása szerint a provençal származás, hangtani szempontból a magyar szó provençal egyeztetése, amint ezt Bärzsi is kénytelen elismerni, még csak szóba sem jöhet. Ezért, hogy a gall származást megmentse, egy vallon **smalz* szóalakból akarja a magyar szót származtatni. De ennek a feltételezett szóalaknak, illetve fejleményének, sem a mai vallon népnyelvben, sem az emlékekben semmi nyoma. Van itt azonban egyéb hiba is, az t. i., hogy ebben a hangtani helyzetben az *l* vokalizációja ép északfrancia nyelvjárásokban nagyon korán következett be, a XI. század vége felé pedig már általános volt, amint ezt Bärzsi is megemlíti. De még a magyarban sem annyira „minden nehézség nélkül“ való a *-z > -c* fejlődés feltevése, mint ahogy azt Bärzsi gondolja. Példát ugyanis erre a jelenségre egyet sem tudna említeni.

Ami most már *szománc-zománc* szavunkat illeti, véleményem szerint ez ép úgy a németből került nyelvünkbe, mint ennek a szónak ma már nem használatos *sománc-zsománc* változata is, amely szóalakokra nézve Bärzsi is elfogadja Simonyi származtatását. A németben ugyanis a germán *s* az *sm-, sn-, sl-* hangkapcsolatokban másként fejlődött, mint egyéb helyzetben, amit az a körülmény is világosan tanúsít, hogy az *s*-nek ebben a kapcsolatban ma *sch* felel meg és nem *s*, mint egyéb helyzetekben. Hogy a mai *schl-* hangkapcsolatnak egy bizonyos korban volt a magyar *szl*-hez hasonló hangzású német fejlődési

⁵ Meyer-Lübke REW. a svájci obwaldi nyelvjárásból idézi a *diczma* alakváltozatot.

fokozata, azt legvilágosabban a magyar *Szalónak*⁶ < *Szlounuk* helynévnek német *Schlaining* alakja tanúsítja. Ha tehát a magyar *szl-* helyettesíthető volt a mai német *schl-* előzőjével (egyébként a magyar szókezdő *sz-* hangot a németek a 14. század előtt mindig *c*-vel helyettesítették), akkor ez a helyettesítés bizonyára megfordított irányban is lehetséges volt, de természetesen nemcsak az *sl-* kapcsolatra nézve. Ez idő szerint azonban nem áll még módomban adatokkal szolgálni, arra nézve, hogy az egyes német nyelvjárásokban, mikor volt lehetőség idegen szavak *szl*-jének *sl*-lel való helyettesítésére.

Óprovençal eredetűnek szeretné tekinteni Bárczi Géza még *bolt* szavunkat is, amelyre nézve azonban megengedi az esetleges francia vagy olasz eredetet is. Úgy véli, hogy csak majd a tárgytörténet tisztázása után lesz véglegesen eldönthető ezen szavunk származásának kérdése. Ha csak ez a három lehetőség volna, akkor a szó származásának megállapítása kedvéért tárgytörténeti kérdésekkel igazán nem kellene vesződni, mert az óprovençal és francia eredet feltevése hangtani okokból lehetetlen. A *bolt* szó francia eredetét korábban már Pais Dezső feltette (MNY. XXXI. 105), és Bárczi tulajdonképp nem tett egyebet, mint ehhez egyszerűen hozzáfűzte az óprovençal eredet lehetőségét: az ófrancia és óprovençal szóalakok között ugyanis ebben az esetben semmi különbség sincs, mivel mindkét nyelvre nézve *volt(a)* szóalak tehető fel. Mindkét feltevés azonban elesik azon egyszerű oknál fogva, mert a *v* mindkét nyelvben labiodentális hang volt; így tehát semmiképp nem lehetne megmagyaráznunk azt, hogy a régi magyarok miért helyettesítették volna ezt a magyarban is meglévő hangot *b*-vel.

Pais Dezső ezzel kapcsolatban hivatkozik arra, hogy idegen szókezdő *v*-nek a magyarban több esetben *b* felel meg. Ennek a megértésére azonban szerinte nem minden esetben kell feltennünk, hogy a *v* > *b*-váltás az idegen nyelvben ment végbe, mert szerinte *v* > *b*-váltkozással a magyarban is számolhatunk. Ez azonban minden alapot nélkülöző ad hoc feltevés: olyan ősi magyar szó, amelyben a mai szókezdő *b*-korábbi *v*-ből fejlődött volna: nincs. Ami pedig a *v* ~ *b*-megfelelést feltüntető idegen eredetű szavainkat illeti, ezekre nézve minden esetben egyáltalán nem szükséges feltenni, hogy az illető idegen nyelvben valami *v* > *b*-hangváltás következett volna be, hanem egyszerűen azt tehetjük fel, hogy az idegen szókezdő hang bilabiális *w* volt, melynek a magyarban csak *b*-felelhet

⁶ V. ö. Moór, Westungarn im Mittelalter. 1936. 120.

meg. Hogy ezen bilabiális *w* spiránst mi magyarok, akiknek a nyelvében ez a hang hiányzik, *b*-nek halljuk, arról könnyen meggyőződhetünk, ha például nyugatmagyarországi vagy budai németjeink beszédjét hallgatjuk. Így tehát egyáltalán nem áll meg az a sokszor olvasható feltevés, hogy német jövevényszavaink közül azok, amelyek a *w* ~ *b*- megfelelést tüntetik fel, csak olyan német nyelvjárásból származhatnak, amelyben *w* > *b*- hangváltozás következett be. Ilyen hangváltozásról például a sopronvidéki német nyelvjárásban sem lehet szó, az ottani német *Wolfs* helynév mégis *Balf* alakban honosodott meg a magyarban.

Nyelvészeink ezen kérdések megítélésénél általában el szoktak feledkezni arról a körülményről, hogy a *v* betű a különböző korokban és népeknél három egymástól különböző hangjelölésre szolgált. Ezek: csökkent nyomatékú *[ʋ]*, a bilabiális *[w]* és a labiodentális *[v]*.⁷ Mivel már eddig is több hibázott abból, hogy nyelvészeink ezt a körülményt nem vették tekintetbe, a következőkben valamivel részletesebben kívánok e kérdéstről szólni, mint amennyire ez *bolt* szavunk származásának meghatározása érdekében okvetlenül szükséges volna.

Az indogermán nyelvekben eredetileg sem spirantikus labiodentális *[v]*, sem bilabiális *[w]* nem volt, hanem csak csökkentett nyomatékú *[ʋ]*. Ez a hang meg is maradt például az angolban, ahol azonban *w*-vel írják. A latinban is természetesen az *[ʋ]* hangot jelölte eredetileg a *v* betű. Ezt az ejtését az egyes román nyelvekben körülbelül a 6. századig meg is tartotta,⁸ amely időponttól kezdve a *v* betűvel írott *[ʋ]* az egyes román nyelvekben spirantikus ejtésűvé vált, vagyis az *[ʋ]*-ből bilabiális *[w]* vagy labiodentális *[v]* fejlődött. Ez a hangváltozás az egyik román nyelvben valamivel korábban, a másikban valamivel később következett be, de az új hangot természetesen továbbra is az *[ʋ]* régi jelével, vagyis a *v* betűvel írták.

Ez a folyamat, vagyis az *[ʋ]* > *[v]* hangváltozás körülbelül a 12. század második felében a nyugati szláv nyelvekben és valamivel későbbben a németben is bekövetkezett (v. ö. Ernst Sch w a r z, i. m. 49, 58). Ez tehát azt jelenti, hogy a régi magyarok azoknak a szlávoknak a nyelvében, akiktől jövevény-

⁷ Mivel a következőkben változó hangértékű betűkről lesz szó, de bizonyos hangoknak állandó értékű fonetikai betűjeleit is több esetben leszek kénytelen említeni, a világosabb megértés kedvéért a fonetikai betűjeleket mindenütt sarkos zárójelek között idézem.

⁸ V. ö. Ernst Sch w a r z: Die germanischen Reibelaute s, f, ch im Deutschen. 1926, 45.

szavakat és neveket vettek át szókezdő helyzetű *[u]*-t hallottak, ami az ő nyelvükben szokatlan volt s ezért hanghelyettesítésnek kellett bekövetkeznie. És pedig magánhangzó előtti helyzetben labiodentális *[w]*-vel (pl. *vitész*, *vidra*, *vihar*, *vecsernye*, *vacsora* stb.), mássalhangzó előtti helyzetben *[u]*-val (Pl. szl. *ulaszi* > m. **ulaszi* > *olasz*) vagy *[ül]*-vel (pl. az Őrs névben: Nyr. 61, 72) helyettesítették a szláv szavak és nevek *[u]*-ját.⁹ De ugyanilyen módon helyettesítették a magyarok a *w*-vel írott régi német *[u]*-t a német származású nyugatmagyarországi magyar helynevek legrégebb rétegében is (v. ö. Moór, i. m. 213). A szlávok pedig a nyelvükben meg nem levő, tehát nekik idegen labiodentális *[v]*-t jövevényszavaik és neveik tanúsága szerint *b*-vel helyettesítették és pedig a legnagyobb következetességgel, addig a korig t. i., amíg nyelvükben nem következett be az *[u]* > *[v]* hangváltozás, amikor ilyenforma helyettesítésre természetesen már nem volt szükségük (v. ö. Schwarz i. m. 49).

Az indogermán *[u]* hangnak a román nyelvekben való fejlődése a német nyelv román-latin jövevényszavaiban és -neveiben tükröződik a legvilágosabban. A német nyelv legrégebb, tehát az angolban is meglévő jövevényszavaiban ugyanis a régi latin *[u]*-nak ma a *w*-vel írott, de a legtöbb nyelvjárásban és a műveltek beszédjében labiodentálisan ejtett hang felel meg, amely — amint említettük — korábbi *[u]*-ból fejlődött (pl. latin *vinum* ~ n. *Wein*). Ez tehát azt jelenti, hogy a *v* betű a legrégebb korban a latinban is még *[u]*-t jelölt. De már a hatodik és nyolcadik századok közötti átvételekben a régi latin *[u]*-nak nem az *[u]*-ból származott *[v]* felel meg ma a németben, hanem *b*, amely hang azonban a bajorban szókezdeti helyzetben zöngétlenné vált. Ez a körülmény tehát azt tanúsítja, hogy az indogermán eredetű régi *[u]* hangértéke a román nyelvekben időközben megváltozott; mert hisz a germán nyelvekben még sokáig megmaradt. Az a hang, amelyet a németek a hatodik és nyolcadik század között *b*-vel helyettesítettek, a legnagyobb valószínűség szerint bilabiális *[w]* volt, vagyis a régi la-

⁹ Természetesen a szláv *[u]*-nak *u*-val vagy *ü*-vel való helyettesítése a magyarban csak addig a korig volt mássalhangzó előtti helyzetben lehetséges, amíg be nem következett a szláv nyelvekben az *[u]* > *[v]* hangváltozás. Azon szavakban és nevekben, amelyeket az *[u]* > *[v]* hangváltozás után vettünk át szlávoktól, szókezdeti helyzetben már ejtése könnyítő hang kerül be a magyarba a *[v]* és az utána következő mássalhangzó közé. Így magyarázhatók bizonyos alakpárok, mint *Őrs*, *Orsova* és *Varsolc* > *R. Vorsolch* (< szláv *Vrš-*), *Orbó* és *Varbó* (> szláv *Vrbov*), *unoka*, *onoka* és *vonoka* (< szl. *vnoka*).

tin [ʍ]-ból először bilabiális spiráns' fejlődött a román nyelvekben. Ilyenformán érthető, hogy miért felel meg pl. az olasz *Verona* névnek a németben *Bern*.

Hogy pedig ebből a bilabiális spiránsból a román nyelvekben csakhamar labiodentális spiráns, vagyis [ʋ], fejlődött, azt ismét a német nyelv román jövevényszavainak egy következő rétege tanúsítja. A német nyelv azon román nyelvekből származó jövevényszavaiban ugyanis, amelyek 700 és 1250 között kerültek a németbe, a régi latin [ʍ]-nak ma [f] felel meg, amely hangot azonban többnyire *v*-vel írják. Ez az írásmód is azt tanúsítja, hogy ez a hang a németben eredetileg zöngés volt. A régi németben ugyanis volt zöngés labiodentális [ʋ] is, amely hang t. i. a germán [f]-ből származott, csak hogy ez a labiodentális zöngés [ʋ] a 13. század közepe táján ismét zöngétlenné vált és csak egyes perem- és szigetnyelvjárásokban maradt meg napjainkig zöngés ejtésűnek. Ez a körülmény tehát azt tanúsítja, hogy a régi latin [ʍ] 700 után a román nyelvekben már azzá a labiodentális spiránssá fejlődött, amelynek ma is ismerjük. Csak azt kell még megjegyeznem, hogy a régi indogermán [ʍ]-nak a hangértéke a németben abban a korban, amikor az utóbb említett jövevényszavakat átvették, még [ʍ] volt. Az elmondottak megvilágítására a német *Veilchen* és *Fiedel* szavakra hivatkozhatom. A *Veilchen* szó ugyanis a latin *viola* szóból származik, a *Fiedel* pedig a román **vidula* < latin *vitula* szóalakból (v. ö. Schwarz, i. m. 45–48).

Egyes olasz dialektusokban azonban megmaradt az [ʍ]-ból lett bilabiális [w], illetve, ha egyes közléseknek hinni lehet, szókezdeti helyzetben *b* fejlődött belőle; így pl. *Berneker* is hivatkozik az olasz *volta* szónak egy népnyelvi szövegben előforduló *bolta* alakjára (Et. Wb. I. 70). Ezek szerint annak a lehetősége megvan, hogy a magyar *bolt* szó valami olasz *wolta* vagy esetleg *bolta* szóalak átvételéből származott. A kérdés azonban az, hogy mely olasz nyelvjárásokban van ez így. Mert ha pl. csak délolaszországi nyelvjárásokban lenne meg ez az ejtési sajátosság, akkor teljesen valószínűtlennek kellene mondanunk azt, hogy a magyar *bolt* szó olasz származású volna. A magyar *bolt* szó ugyanis délszláv eredetű is lehet. Még az EtSz. is megjegyzi: „A magyar *bolt* vagy közvetlenül az olaszból vagy szláv közvetítéssel“. Az EtSz.-nak *Bécs-bori* füzete ugyanis még 1914-ben, vagyis a magyar nyelvtudomány turkogall korszaka előtt jelent meg. Az azonban szintén nagyon jellemző, hogy Bárczi Géza az EtSz. megjegyzésének második ré-

szét, amikor *bolt* szavunk 'származási lehetőségeit számba vette, már hallgatással mellőzte. Arra nézve természetesen semmi kétség nem lehet, hogy a délszláv *bolta* szó olasz eredetű. Bár talán nem egészen lehetetlen, hogy egy szerb nyelvésznek még majd eszébe jut a jugoszláv-francia jóviszonyra és a jugoszláv-olasz feszültségre való tekintettel a délszláv szó provençal eredetét Bárezihoz hasonlóan kitérőtörténészezni, hisz ma az ilyenforma tudománynak mindenütt évadja van. Hangtanilag ugyanis ennek a magyarral ellentétben már semmi akadálya nem volna. A szlávok ugyanis az idegen szavak és nevek labiodentális *v*-jét — amint már említettem — következetesen *b*-vel helyettesítették abban a korban t. i., amikor a mai labiodentális *v*-t nyelvünkben még *u*-nak ejtették (v. ö. Schwarz i. m. 49). Ép ezért Bernekerrel és nyomában az EtSz.-ral szemben hangsúlyoznunk kell, hogy a délszláv *bolta* olyan olasz *volta* szóalakból is származhatott, amelynek *v*-je már labiodentális ejtésű volt. És ép ezért természetesen elméletileg akár óprovençal eredetű is lehetne. De nem a magyar *bolt* szó, még ha az esztergomi királyi palotát esetleg tényleg délfrancia építéskész tervezték volna is... A magyarban ugyanis szókezdeti helyzetben a provençallal egyezően volt labiodentális spiráns.

P a i z s Dezső (i. h.) nem tartja egészen tisztázottnak, hogy miért és miképen tűnt volna el a magyarban a szóvégi *-a*. Ő t. i. azért vonzódik inkább *bolt* szavunk gall származásához, mert az ófranciára vonatkozólag esetleg feltehető volna a *volt* alak is, így tehát a szóvégi *-a* eltűnésének megmagyarázása már nem rontaná álmunkat. Vagy talán ép azért keresi itt Pais a kákán a csomót, hogy az ófranciák iránti szimpátiából egy újabb gallizmussal gazdagíthassa hívó művelődéstörténeteiket, akiknek — szegényeknek — bizony elég verejtékes munkát ad a gall szellem hazai vetületeinek kimutatása? Az *-a* eltűnésének megmagyarázása ugyanis szerfelett egyszerű. Úgy tűnt ugyanis el, mint pl. *lapát* szavunk végéről, amely t. i. szláv *lopata* szóalak átvételéből származott, vagyis az idegen szót a harmadik személyű birtokosjellel ellátott szóalaknak fogták fel és ezért vontak el belőle egy új nominatívust. Ez volna hát a miért és miképen...

A *bolt* szóval ellentétben már határozottan óprovençal eredetűnek mondja Bárezi **malom** és **molnár** szavainkat. *Malom* szavunkat korábban már Melich is ófrancia eredetűnek mondta (M. Ny. XVI. 61—66), és ezen származtatást a magyar nyelvészeti és művelődéstörténeti irodalomban

— úgy látom — általánosan el is fogadták. Formailag Melich származtatása kifogástalannak látszik, azonban emlékezve Toivonen szavaira, tudjuk, hogy a formailag lehetséges etimológia még nem szükségszerűleg helyes is. És hogy *malom* szavunkat illetőleg az ófrancia eredet még csak szóba sem jöhet, azt világosan tanúsítja az a körülmény, hogy *molnár* szavunkat már nem lehetne valami ófrancia szóalakból levezetni. Melich ez utóbbi szavunkat hol szláv (M. Ny. VIII. 155), hol óbajor (M. Ny. XII. 290) eredetűnek mondta.¹⁰ Ebből tehát az a furcsaság következik, hogy Melich szerint a magyarok átvették a honfoglalás korában az ószlávoktól vagy az óbajoroktól a *molnár* szót és aztán 1200 körül (ez Melich feltevése) a derék ófranciák közreműködésével ellátták végre molnárainkat malommal is. Ez is tehát kiváló példája lehet a Melich-iskola nyelvészeti formalizmusának, mert hisz nyilvánvaló, hogy ahonnan származott *malom* szavunk, onnan származott *molnár* szavunk is és megfordítva.

Bárcki dicséretére azonban meg kell mondanunk, hogy ő Melich származtatásának ezen belső ellenmondását észrevette. Mivel pedig ő azt hiszi, hogy mind a *malom*, mind a *molnár* szavunk az óprovençalból fejthető, mindkét szavunkat habozás nélkül óprovençal eredetűnek mondja. Bárcki azonban elfeledkezett arról a körülményről, hogy a Dunántúl a magyar honfoglalást megelőző korban már a német kultúra hatása alá került; a németek pedig már a negyedik században megismerkedtek a római malommal, és ez a berendezés rövidesen elterjedt az egész nyugati germán nyelvterületen, amit a legvilágosabban az a körülmény tanúsít, hogy a késői latinból származott német *Mühle* és *Müller* szó megfelelője az angolszászban és a mai angolban is megvan. [Az angolszászok az ötödik-hatodik században költöztek Angliába]. De hamarosan és pedig, amint látni fogjuk, még 750 előtt megismerkednek a németek révén a római kultúra ezen vívmányával a szláv. népek is. Így

¹⁰ Az óbajorokat azonban rögtön ki is küszöbölhetjük. Óbajor *mulnārj* szóalakból *molnár* szavunk ugyanis csak abban az esetben származhatnék, ha őseink még 750 előtt vették volna át tőlük ezt a szót, ami mégis egy kicsit valószínűtlennek mondható. Az ófelnémet korban t. i. csak az *a* umlautját jelölték *e*-vel, az *u* umlautját nem jelölték (az *ū* nem szerepelt ugyanis a latinban). Ebből azonban még nem következik, hogy 'az *u* umlautja nem lett volna meg az ófn. korban is és az nem az *a* umlautjával egydében, vagyis 750 körül keletkezett volna. Amikor ugyanis már jelölni kezdik az *ū*-t, akkor az umlautot előidéző következő szótagbeli *i*-ből már *e* fejlődött. úgyhogy az umlaut a jelölés kezdete korában be sem következhetett volna.

tehát teljesen valószínűtlen, hogy a magyarok a malommal csak 1200 körül ismerkedtek volna meg, és hogy molnárokat a távoli Provence-ből kellett volna importálniok, amikor a szomszédságban az összes népek ismerték már a malmot és vele együtt persze a molnárt is.

A *malom* és *molnár* eredetére vonatkozó Melich-Bárcezi-féle feltevések tehát még abban az esetben is elhibázottaknak volnának mondhatók, ha alakilag kifogástalanok volnának is. Pedig nem azok. *Molnár* szavunk ugyanis valami óprovençal *moliner*-ből egyáltalán nem magyarázható olyan „kifogástalanul“, mint Bárcezi hiszi. A várható alak ugyanis ebben az esetben *molnér* volna (v. ö. *hóhér*); az EtSz. pl. a *bognár* (~ n. *Wagner*) szóval kapcsolatban meg is jegyzi: „Az *-ár* szóvégnék nem tudjuk kielégítő magyarázatát adni“.¹¹

A malom és molnár elnevezései az összes román nyelvekben a vulgáris latin *molĭnum* és *molĭnārius* szavakból származnak. Ezért valószínűtlennek tartjuk, hogy ne volnának valamelyik román nyelvben olyan, esetleg csak nyelvjárási szóalakok, amelyekből a mi *malom* és *molnár* szavaink ne volnának származtathatók és pedig alakilag kifogástalanul. A közismert és semmiesetre sem óprovençal eredetű *Molinári* ezrednév is tanúsítja, hogy van vagy volt olyan román dialektus, amelyből a magyar *malom* és *molnár* szó kifogástalanul levezethető, legalább is alakilag kifogástalanul. Meyer-Lübke REW-jében mindenesetre említ egy tiroli olasz (sulzbergi) *molinar* szóalakat. De annak sem volna semmi akadálya, hogy a szárd logudoroi nyelvjárás *molinu* és *molinarzdu* (< **molinarju*) szóalakjaiból származtassuk kérdéses magyar szavainkat. De ki hinné el, hogy e két szavunk például szárd eredetű volna? Azonban nemcsak olyan román népeknek a nyelvéből volna e két szavunk esetleg származtatható, akikkel való középkori kapcsolatot talán még a pesti tudósoknak nagyon is élénk fantáziája sem tudna kitervelni, hanem kifogástalanul származtathatók egy olyan népnek a nyelvéből is, amellyel való középkori kapcsolatunkat már nem szükséges

¹¹ A *bognár* szóban szereplő *-ár* szóvégnék magyarázata azonban nagyon egyszerű. Az irodalmi német *Wagner* (~ m. *bognár*) szó *-er*-je ugyanis az ófn. *-āri ā* hangjának középfelnémet-kori umlautjából származik, amely nyílt *e* volt. Ebből a nyílt *e*-ből azonban a bajorban hamarosan nyílt *a* fejlődött: a mai bajor nyelvjárásokban azonban a régi *-ar* helyén már csak egy redukált *v* hangot ejtenek. A magyarban azonban a *bognár* szó még abban a korban honosodott meg, amikor az irodalmi *-er*-nek megfelelő szóvéget a bajorban még *-ar*-nak ejtették.

Bárcezi módján „elképzelhetetlen hogy“-féle érveléssel megkonstruálnunk. Ez a nép a flamand; azt ugyanis középkori emlékeinkből tudjuk, hogy a 12. század közepén nagyobb tömegben költöztek be flandriaiak hazánkba. A német *Mühle* és *Müller* szavaknak középnyderlandi alakja pedig *molen* és *molenäre* volt (v. ö. Kluge Et. Wb.¹¹). Az pedig talán különösebb bizonyításra nem szorul, hogy a régi magyar *molun* és *molnár* szóalakok a fenti középnyderlandi szóalakokból, illetve előzőikből¹² minden nehézség nélkül megmagyarázhatók volnának; ha t. i. abból a feltevésből indulunk ki, hogy a magyar *malom* szó első szótagjának eredeti magánhangzója *o* volt.

Melich és nyomában Bárcezi tényleg ebből a feltevésből indult ki. Ennek támogatására Melich három a 13. század közepe tájáról való adatra hivatkozott; ezek: *Zereda molna* 1247, *Molunzug* 1256 és *molunchel* 1268/1347. Az utóbbi adat azonban el-esik, mert egy 14. századi másolatból való.

Azt azonban tudjuk, hogy az *u > o* hangváltozás nyelvünkben már a 12. század végén megindult, így tehát a néhány *o-s* alaknak csak abban az esetben volna bizonyító értéke, ha egy századdal korábbi időből származnék. Különösen abban az esetben csekély a 13. századi *o-s* adatoknak bizonyító értéke, amikor még a 14. század első feléből és pedig 1325-ből is idézhetünk a *malom* szóra egy *u-s* alakot. Az *u > o* hangváltozás ugyanis nem egyszerre következett be az egész magyar nyelvterületen: egyes vidékekre vonatkozólag az oklevelek már a 13. század elején csupán *o-s* helynevet és szavakat tartalmaznak, amikor más vidékekre vonatkozó oklevelekben az idetartozó nevek és szavak még a 14. század második felében is *u*-val vannak írva. Melich a győrmezei *Malomsok* falura vonatkozó 1325-i *Mulunsuk* adatot (H. Okmt. 3, 76) egy lapalji utalása szerint nem vette figyelembe, mert szerinte ez az adat még „megerősítésre“ szorul. Nem tudom, mit akart Melich ezen a kifejezésen érteni, mert hisz ugyanígy lehetne ezt az általa hitelesnek mondott adatokról is elmondani. Íráshibáról ugyanis *Mulunsuk* esetében szó sem lehet, hisz az oklevélben a későbbi *-sok* is *suk*-nak van írva és *Sopron* is *Suprun*-nak (comes Supruniensis). Vagyis ezen adat szerint a *malom* szó *a*-ja kétszeri nyiltabbá

¹² A fenti középnyderlandi alakokban az *o* szabályszerűen megfelel a nyugati germán *u*-nak (v. ö. ófn. *mulin*); az *e* pedig korábbi *i*-ből származott. Az umlaut valamely — számomra ismeretlen — oknál fogva ezen szóban nem következett be. A *malom* neve a flamandban ma is *molen* (az *e*-t *ø*-nek ejtik).

válással (v. ö. *Csunád* > *Csonád* > *Csanád*) *u*-ból fejlődött ilyenformán *mulun* > *molun* > *molon* > *malom*, vagyis a hangsúlyos szótagban mindig valamivel előbb következett be a nyiltabbá válás, mint a hangsúlytalanban, amint ezt a jelenséget más példákon is megfigyelhetjük. Ezek szerint *malom* és *molnár* szavaink olyan nyelvekből nem származtathatók, amelyekben a vulgáris latin *molīna* vagy *molīnum* és *molīnārius* megfelelőinek elsőszótagjában *o* fordul elő. Ilyenformán bizony esznek mint ezen szavaink átadói nemcsak a flamandok, hanem még az ófranciák és az óprovençalok, sőt még a szárdok is. De nem származhatnak e két szó, amint már említettem az ófn.-ből sem, mert 750 után e két szóban az ófn.-ben már bekövetkezett az *u* umlautja. Ilyenformán e két szó már csak olasz vagy szláv származású lehet a magyarban.

A két szó mai olasz alakja *mulino* és *mulinaio* korábbi **mulinu* és **mulinariu* alakokból származott. És e feltételezhető óolasz alakokból a magyar szóalakok véleményem szerint minden nehézség nélkül levezethetők volnának, mert a szóvégi *-u* a magyarban elenyészett volna, az *-árj* — illetve *ári* — szóvégből pedig *-ár* fejlődhetett volna (v. ö. *epērj* > *epēr*). A feltevés történetileg sem volna képtelen. A pannonthalmi apátságot ugyanis monté-cassinoi olasz szerzetesekkel telepítették, akiknek a tanítói tevékenysége bizonyos régi magyar írási sajátosságokban is, amint itt kifejtettük (v. ö. NNy. VII. 10), nyomot hagyott. Ha tehát a magyarok még nem ismerték volna a malmot, a monte-cassinoi szerzetesek bizonyára meghonosították volna a római kultúrának ezen vívmányát.

Az különben nem is csupán feltevés, hogy a pannonthalmi apátságnak már fennállásának első századában is voltak malmai, mert hisz az apátság javainak az 1093-i hiteles oklevélben foglalt jegyzékében is történik említés azokról (v. ö. Pannonth. rendt. I. 590). De természetesen nemcsak az egyháziaknak voltak már a 11. században is malmaik, hanem a királynak és a világi birtokosoknak is. III. István királyunk például egy derek vitézének három sopronmegyei faluban négy malmot adományozott 1162-ben (Sopronm. Oklt. I. 2). Ez az első oklevél, amelyben malom adományozásáról van szó, de csak a második királyi oklevél, amelynek tárgya egy magánosnak tett adomány írásban való megörökítése. Ezeknek a tényeknek a fölemlegése persze átkos pozitívizmus, mert hisz Melich szerint a magyarok a *malom* szót csak 1200 körül vehették át az ófranciáktól.

De megismerkedhettek a magyarok a vízi malommal a szlávok révén is; a malmot ugyanis a szláv népeknek már a magyar honfoglalást megelőző időkben meg kellett ismerniök, mert különben nem terjedhettek volna el a malomra és molnárra vonatkozó német eredetű szavak az összes délszláv nyelvekben is, mert hiszen a magyar honfoglalással a délszláv és a nyugati szláv népek között a közvetlen érintkezés megszűnt. A szláv nyelvek malmot jelentő szavai Melich felfogása szerint, amelyhez én is csatlakozom, régi szláv **mǫlinъ*-ból származnak. Ez pedig azt jelenti, hogy a szlávok még 750 előtt vették át a német *mulin* szót, mert e szó későbbi, de még ófn.-kori német alakja már *müli(n)* volt, melyből azonban a szláv szó feltételezhető ősalakja már aligha származhatott volna, mert hisz a szláv *o* veláris hang volt. Tehát a szláv szó hangalakja is azt tanúsítja, hogy a szláv népek már a magyar honfoglalás előtt ismerkedtek meg a németek révén a római vízimalommal.

Hogy pedig tényleg voltak a magyarországi szlávoknak a magyarság letelepülése előtt vízimalmaik, azt egy helynévvel bizonyíthatom. Ez a név *Zomlin* biharmegyei falunak a neve, amelyet a magyarok már az oláhoktól kölcsönöztek vissza, akik azonban e névben megőrizték az ómagyar hangalakot. Ha t. i. a magyarság települése Zomlin környékén a törökvilág utáni időkben nem szakadt volna meg, akkor a falu neve a magyarban ma *Zamplén* volna, aminthogy ez a névalak középkori oklevelekben már fel is tűnik (v. ö. Csánki I, 628.). A falu nevének a Váradi Reg.-ban említett *Zomlun* alakja azonban még nagyon közel áll a névnek mai oláh-magyar alakjához.

Ismeretes, hogy a 11. és 12. század folyamán a régi illabialis *ä*-ből a magyarban nagyon sok esetben *o* fejlődött (pl. R. *axszin* > R. *oxszun* > *asszony*); az ómagyar **Zomlin* névalak tehát **Zämlin*-ből származhatott. Ezen utóbbi névalakot pedig a szláv nyelvek segítségével már minden nehézség nélkül megérthetjük: *za* „mögött“, *m̃lin* (< **mǫlinъ*) „malom“, vagyis „malom mögött“. Ez nemcsak feltételezett szláv falunév, mert lengyel nyelvterületen is van egy *Zamlynie* és cseh nyelvterületen is egy *Zamlyni* helynév.¹³ Így tehát minden erőszakoltság nélkül ily módon magyarázhatjuk meg a biharmegyei *Zomlin* község nevét is.

Ez a helynévetimológia tehát azt tanúsítja, hogy mi a szlávok révén megismerkedhettünk a római vízimalommal és

¹³ V. ö. Miklosich, Die slaw. ON aus Appellativen. 349. sz. (*mlyn* címszó).

átvehettük tőlük a *malom* és *molnár* (német eredetű) szláv elnevezéseit. Arra nézve ugyanis semmi kétségünk nem lehet, hogy szláv *mšlinъ*-ből az ómagyarban **mulunu* (> *mulun* > *molun* > *molon*), a *mšlinarъ*-ből pedig **mulunár* (> *molnár*) származott volna.¹⁴

És hogy tényleg a szlávoktól vettük át e két szót és az ő révükön ismerkedtek meg őseink a vízimalommal, azt a malomberendezésre vonatkozó szóképzletünk világosan tanúsítja. Vízimalomhoz t. i. először is szükség van malomgátra: a *gát* szavunk nem csak hogy szláv származású, hanem a *gatъ* szónak a szláv nyelvekben is megvan a „Damm“ és „Wehr“ jelentése. A malomkerékhez a vizet a *šilip* nevű facsatorna segítségével vezetik: a hasonló jelentésű szláv *žlebъ* szóból származott. Azt a hajtótengelyt, amelyet a malomkerék forgat, országszerte *gěrëndely*-nek nevezik. Ez is szláv szó: a mai tót *hriadel* előzőjeként feltehető őtót **gredelъ* szóalaknak átvételéből származik. Ugyanis a legnagyobb valószínűség szerint tótoktól vettük át e szót. Azért tőlük, mert az összes szláv nyelvek közül — úgy látszik — csupán a tótban van meg e szónak „hajtótengely“, „henger“ jelentése (v. ö. Berneker Et. Wb. I. 349). Végre bejutunk a malomba, amelynek a malomkőn kívül legfontosabb berendezési tárgya a *garat*, amely szó szintén az azonos jelentésű szláv *grotъ* szó átvételéből származik.

Ez a valóság. Ám, akinek kedve tartja, csak nyomozza a magyarországi óprovençalokat. Elvégre mindenki úgy szórakozik, ahogy tud. Ellenben művelődéstörténezeinket óva intem a pesti nyelvtudósok ófrancia és óprovençal jövevényszavaitól. Ezek bizony általában ugyanolyan értékűek, mint aminők voltak az ugyancsak pesti nyelvtudósaink által felfedezett bolgártörök folyónevek: Karasó, Ung, Tisza, Maros, stb., stb. Nagyon tiszteletreméltó szubjektív érzelmek vetületeiként előttünk kirajzolódott csillogó nyelvészeti ábrándképek... Ha azonban multunkat nem akarjuk az öreg Anonymussal szólva *qua sompniano* szemlélni, akkor a sűrű valósággal is meg tudunk barátkozni.

Moór Elemér.

¹⁴ Melich azon erősködik, hogy a szláv *mšlinъ*-ből „ómagyar“ *molon* nem származhatott volna. Ez igaz. De rögtön nincs semmi baj, mihelyt nem akarjuk az ófrancia elméletnek útjában álló *Mulunsuk* névalakot írás hibának minősíteni.

(*Deutscher Auszug*) — *Pseudogallica*. Nach dem Beispiel Melichs sind die gallica in der ung. Sprachwissenschaft sehr in Mode gekommen. Veri. weist aber nach, dass die von G. Bárczi aufgestellten provençalischen Etymologien auch formalen Forderungen meist nicht entsprechen und sämtlich anders zu erklären sind. — Das auch im dalm. Kroat. vorhandene *dézma* „Zehent“ geht wahrscheinlich auf eine friaulische Form zurück, die auch im Kroat. vorhandene *dézsma*-Variante auf eine venezianische. Letztere gehört mit der Vertretung des lat. *-ci*, *-ce-* durch *ž* in dieselbe Gruppe wie südsl. *kalež križ*,^b und *jašprišt* < *ašprišt* (< **aržb-prišt* < lat. *arcipresbiter*) > ung. *esperes(t)*. — Da es im Ung. labiodent. *v* *gab*, kann ung. *bólt* „Gewölbe“ von altprovenç. oder altfranz. *volt(a)* nicht abgeleitet werden, nur ital. *wolta*, *bolta* odes südslaw. *bolta* können in Frage kommen. — *Szománc* > *zománc* und *sománc* > *zsománc* „Email“ können weder von provenç. noch von wallon. Wortformen abgeleitet werden, beide Varianten sind Entlehnungen aus dem Deutschen (< mhd. *smalz*). — *Malom* (< *mulun*) „Mühle“ und *molnár* „Müller“ können auch nicht auf altprovenç. *molin* und *moliner* zurückgeführt werden. Beide Wörter stammen besonders nach Ausweis der ung. Mühlenterminologie aus dem Slaw. Die Slawen müssen die römische Wassermühle durch deutsche Vermittlung noch vor der ung. Landnahme kennen gelernt haben, weil die aus dem Deutschen stammenden Wörter für „Mühle“ und „Müller“ in allen slaw. Sprachen vorhanden sind. Vermutlich haben die Slawen noch unumgelautete Formen übernommen, was nur vor 750 möglich war. Die Bekanntschaft der vorung. slaw. Bevölkerung der Theissebene mit der Mühle kann auch durch den ung. ON *Zomlin* (< sl. *za mǎlin-* „hinter der Mühle“) bezeugt werden.

Tápay és Szeged pecsétpöre

Tápay csaknem egy évezredig harcban volt Szegeddel. Dávid és Góliát harca volt ez, — Góliát győzelmével. Azóta, hogy néhai Ivánkovic főügyész a tápai rétért folytatott százszentdős pert e század elején megnyerte, s ezzel a város végleg Tápay fölé kerekedett, szent a békesség, s az egykori vetélkedés emlékét már csak néhány tréfás kiszólás őrzi, míg ezeket is el nem felejtik. „Tápay a világ közepe!“ A nagy város a kis falut ezzel nevetségessé akarta tenni, valamint ezzel a találós kérdéssel is: „Melyek a világ hét legnevezetesebb városai?“ A felelet, melyet a városban minden gyermek tudott, így hangzott: „Tápay, Rábé, Pádé, Őszeszéke, Baktó, Sziliszéke, Fehértó“. Ezen a régiek Szegeden nevettek, Tápayen bosszankodtak. Mi lehetett az ellentétek forrása? Ezt ma már nehéz megtudni, hiszen ezen a vidéken a mult olyan jól el van temetve...

Tápay nem magyar szó; a mély és magas hangzó találko-